

Ochrana vybraných druhů ptáků v lesích Vysočiny

Zpráva o realizaci projektu v roce 2020

zpracoval: **Ivo Hertl**

Úvod

Současná „kůrovcová kalamita“ nebyvalého rozsahu v Kraji Vysočina představuje přímé ohrožení jednotlivých hnízdišť některých druhů ptáků žijících v lesích, především v případě kriticky ohrožených orlů mořských (*Haliaeetus albicilla*), silně ohrožených čápů černých (*Ciconia nigra*), včelojedů lesních (*Pernis apivorus*), ostřížů lesních (*Falco subbuteo*), ohrožených výrů velkých (*Bubo bubo*) a jestřábů lesních (*Accipiter gentilis*). U těchto druhů může mít snížení počtu úspěšně hnízdících párů dlouhodobý dopad na stabilitu populací jednotlivých druhů na Vysočině.

V roce 2016 jsme zahájili spolupráci s Lesy ČR s. p. a Krajem Vysočina při individuální ochraně hnízdišť orlů mořských, čápů černých a výrů velkých. Ochrana je založená na definování vzdáleností od hnízda a termínů, kdy při dodržování klidu vybraných lesnických prací nebude docházet k rušení hnízdících ptáků. Za tři roky spolupráce jsme získali cenné poznatky ke způsobům komunikace s vlastníky, které jsme následně uplatnili při rozšíření spolupráce v roce 2019. Nové doporučení jsme rozšířili o jestřáby lesní, včelojedy lesní a ostříže lesní a další druhy silně ohrožených kulíšků nejmenších (*Glaucidium passerinum*), sýců rousných (*Aegolius funereus*) a holubů doupňáků (*Columba oenas*) hnízdících v dutinách stromů. Do spolupráce je zapojeno i regionální pracoviště AOPK ČR.

Metodika a výsledky

V průběhu jarního období roku 2020 jsme provedli opakované kontroly tradičních hnízdišť a vyhledávali nová hnízdiště vybraných druhů ptáků nejvíce postižených „kůrovcovou kalamitou“. Osobním jednáním s vlastníky lesních pozemků jsme následně zajišťovali zdárný průběh hnízdění na jednotlivých lokalitách při současné minimalizaci omezení lesnických prací.

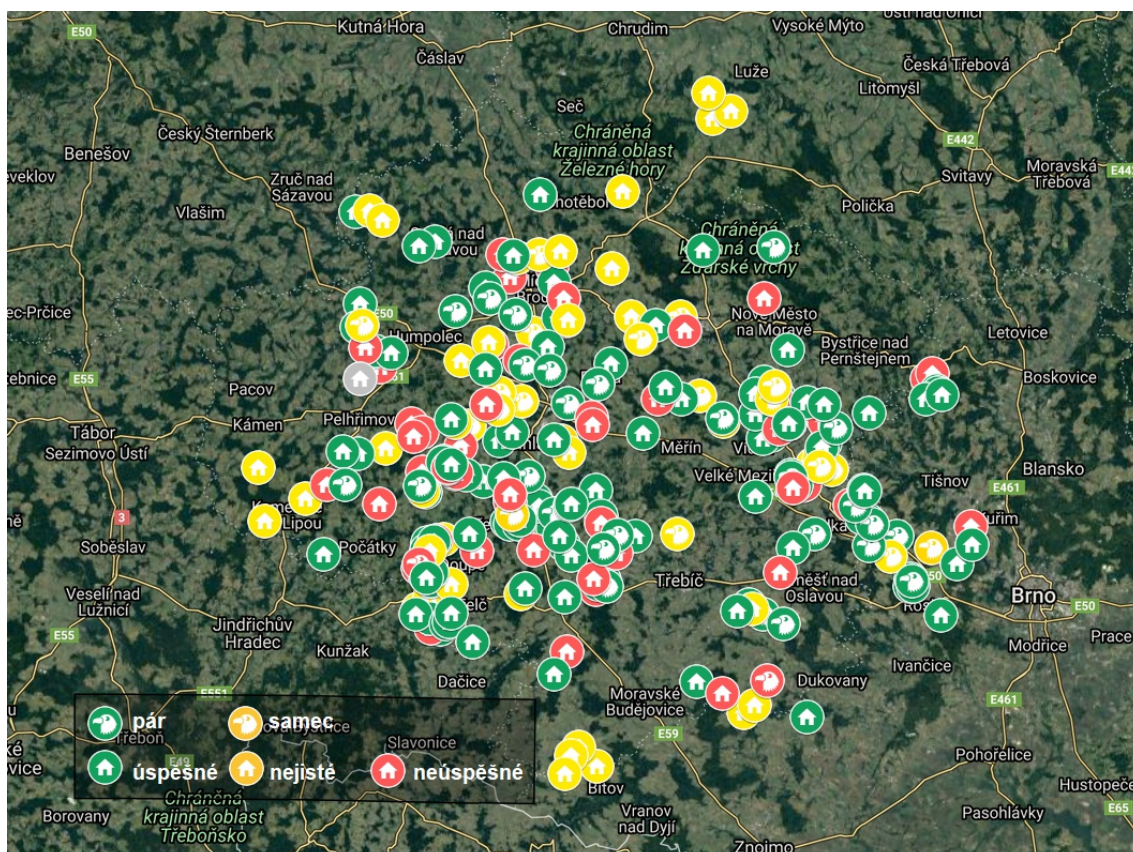
Do projektu se zapojilo 24 spolupracovníků z řad členů Pobočky ČSO na Vysočině, terénní práce byly organizovány formou pravidelných informačních pokynů tak, aby jejich provádění bylo co nejvíce efektivní.

Průběh hnízdění, vybrané parametry hnízdiště a okolnosti zjištěné při jednotlivých kontrolách byly zapisovány do hnízdních karet. S touto databází je propojena neveřejná mapová vrstva. Lokalizace jednotlivých hnízdišť byly následně zaneseny do nálezkové databáze NDOP.

V rámci realizace tohoto projektu bylo v roce 2020 nalezeno 186 hnízdišť zvláště chráněných druhů ptáků. Dalších 66 potenciálních hnízdišť bylo lokalizováno na úrovni okrsků, tedy oblastí se stálým výskytem dospělého ptáka nebo kompletního páru. Druhové složení tohoto souboru představuje následující tabulka.

	hnízdění				okrsek		celkem
	úspěšné	neúsp.	nejisté	celkem	pár	samec	
orel mořský	8	6	0	14	2	3	19
čáp černý	11	5	0	16	1	0	17
výr velký	33	19	25	77	10	9	96
jestřáb lesní	7	5	4	16	16	4	36
včelojed lesní	0	1	0	1	1	1	3
ostříž lesní	2	0	0	2	4	0	6
sýc rousný	34	13	2	49	0	5	54
kulíšek nejmenší	4	0	1	5	0	6	11
luňák červený	3	0	0	3	1	3	7
sokol stěhovavý	2	0	0	2	0	0	2
jeřáb popelavý	1	0	0	1	0	0	1
celkem	105	49	32	186	35	31	252

Umístění hnízdišť sledovaných druhů ptáků uvádí následující obrázek. Symbolem domečku jsou označena nalezená hnízda, symbolem ptáka potom lokalizované okrsky.

Orel mořský - silně rizikový druh hnízdící často na smrcích ve starých smrkových porostech. Vzhledem k tomu je potřeba pro udržení populace druhu vyhledávat hnízda a zajišťovat odklad těžebních prací. Nelze spoléhat na tradiční hnízdiště, vzhledem ke chřadnutí porostů ptáci častěji zakládají nová hnízda.

Úspěšná hnízdění:

- Jilem [HB], modřín – 2 mláděta
- Zbinohy [HB], smrk – 2 mláděta
- Litkovice [PE], smrk – 2 mláděta
- Bezděčín, Holejtina [JI], jedle – 2 mláděta
- Kostelní Myslová [JI], borovice – 1 mládě
- Nepomuky [JI], smrk – 2 mláděta
- Moravec [ZR], smrk – 2 mláděta
- Nová Huť [ZR], smrk – 1 mládě

Neúspěšná hnízdění:

- Březejc [ZR], modřín – na hnízdě 2 mláděta, následně prázdné
- Studenec [TR], borovice – na hnízdě mrtvé mládě, otrava
- Božejov [PE], smrk – hnízdo prázdné, v okolí těžební práce
- Matějov [ZR], smrk – samice seděla, hnízdo později prázdné
- Heraltice [TR], smrk – samice seděla, hnízdo později prázdné
- Jamné [JI], smrk – hnízdní strom spadl při vichřici

Pravidelná pozorování páru (možné až pravděpodobné hnízdění):

- Kejžlice, Orlík [PE]
- Třešť, Pouště [JI]

Neobsazená (ale existující) hnízda:

- Doupě [JI], smrk
- Hrotovice [TR], borovice
- Křelovice [PE], smrk

Zajímavosti k nálezům 2020: hnízdní strom (14 popisů): 9× smrk, 2× modřín, 2× borovice a 1× jedle. Neúspěšná hnízdění: 3× mezidruhová nebo vnitrodruhová agrese, 1× otrava, 1× pád stromu ve vichřici, 1× lesnické práce. Vyšší zastoupení vlivu mezidruhové agrese zřejmě souvisí s otevíráním porostů, kdy se hnízda stávají viditelnější a zranitelnější. V jednom případě byl hnízdící pár soustavně vyrušován lichým samcem, za kterým rodiče pravidelně vyletovali a zaháněli ho. Opuštění hnízda následně využil zřejmě jestřáb nebo výr a mláděta predoval. V jednom případě došlo k sesuvu a částečnému pádu hnízda se vzrostlými mláděty. Ta se podařilo dohledat a byla vrácena na zabezpečené hnízdo, odkud byla nakonec zdárně vyvedena. Ve srovnání s minulým rokem byla hnízdění letos úspěšnější.

Čáp černý - rizikový druh citlivý na vyrušení. Ochranu nutno založit na spolupráci s lesníky. Z mysliveckého hlediska nekonfliktní druh. Velice komplikované je vyhledávání nových hnízd.

Úspěšná hnízdění:

- Opatov, Panský les [JI], smrk - 3 mláděta
- Nový Rychnov, Pod Mešnicí [JI/PE], modřín - 4 mláděta
- Čenkov, Podvesný kopec [JI], smrk - min. 2 mláděta
- Mrákotín, Pod Světelskou chatou [JI], smrk - 3 mláděta
- Třebenice, Kozí hlava [TR], modřín - 2 mláděta
- Horní Kounice [ZN], dub - 2 mláděta
- Řehořov, Hradiště [ZR], smrk - 3 mláděta
- Starý Telečkov, Belfrídský potok [ZR], buk - 4 mláděta
- Pikárec, Spálený kopec [ZR], modřín - 3 mláděta
- Strážek, Bařovec [ZR], modřín - 3 mláděta
- Střítež, Skalka [ZR], modřín - 3 mláděta

Neúspěšná hnízdění (patrně přítomnost jen jednoho z páru):

- Hlávkov, Pod Trojanem [JI], buk
- Bělá, Bubelka [PE], smrk
- Popice, Dílky [JI], jedle
- Rytířsko, Cíp [JI], borovice - rušné prostředí
- Stáj, Na horách [JI], smrk

Zajímavosti k nálezům 2020: hnízdní strom (16 popisů): 6× smrk, 5× modřín, 2× buk, 1× borovice, 1× jedle a 1× dub. Neúspěšná hnízdění: 2× opuštěná hnízda (predace nebo vyrušení), 3× patrně přilétl jen jeden z rodičů. Téměř neskutečně působí úspěšné hnízdění jednoho páru na suchém smrku na hraně rozlehlé paseky s rušným provozem.

Řehořov, Hradiště – hnízdiště čápů černých, 2020

V širším okolí Zašovic se nacházelo další hnízdiště, hnízdo nebylo nalezeno. Dále uvádím nově zjištěné hnízdiště Svěpravice, Těchorázek [PE], modřín, v roce 2019 úspěšné, letos patrně také obsazené.

Výr velký - rizikový druh, ohrožený především těžbou stromů a jiným vyrušováním v okolí hnízda.

Úspěšná hnízdění:

- Sázava, Žlutá skála (Sázava)
- Havlíčkův Brod, kamenolom
- Krásná hora (stromové h.)
- Dolní Březinka, kamenolom
- Chřenovice (Sázava)
- Senožaty (Želivka)
- Tuklety (Želivka)
- Sedlice (Želivka)
- Sedlice, Kordovsko (Želivka)
- Štoky, Vysočina (stromové h.)
- Vysoká
- Hrbov, kamenolom
- Bílý Kámen, kamenolom
- Zaječí skok
- Rantířov (Jihlava)
- Rynárec
- Ondřejov, kamenolom
- PP Přední skála
- Hurdův lom
- Nový Svět (Jihlava)
- PR Mrhatina
- Mysletice, kamenolom
- Vílanec, Sokolíčko
- Radkovice u Budče (Želetavka)
- Příklad, kamenolom
- Malé (Brtnička)
- Čihalín (Jihlava)
- Tetčice, kamenolom
- Říčany (Bobrava)
- Hvozdec (stromové h.)
- Obora Kuřim (Svratka)
- Čikov (Ratnovský potok)
- Nesměř (Oslava)

Hnízdění s nejistou úspěšností

- Ronov nad Sázavou (Sázava)
- Ledec nad Sázavou, kamenolom
- Chřenovice, Podhradí (Sázava)
- Pavlov u Herálce, kamenolom
- Nemojov, kamenolom
- Antonka (stromové h.)
- Rácov, kamenolom
- Vanov, kamenolom
- Mrákotín, kamenolom
- Hornice (Bíhanka)
- Kdousov (Bíhanka)
- Police, kamenolom
- Dešov, kamenolom
- Litovany (Rokytná)
- Biskupice (Rokytná)
- Kosov, kamenolom
- Třebenice (Jihlava)
- Pikárec (stromové h.)
- Záska (stromové h.)
- Skuteč, kamenolom
- Vrbatův Kostelec (Žejbro)
- Cejřov, kamenolom
- Prosetín, kamenolom
- Štikov, kamenolom
- Železné Horky

Neúspěšná hnízdění:

- Břevnice (Břevnický potok)
- Horní Chlístov (Sázava)
- Želiv (Želivka)
- Milotice (Želivka)
- Chvalkov, Hradiště
- Chyška (stromové h.)
- Bartoušov (Šlapanka)
- Boršov, kamenolom
- Sázava, Hřebeny
- Branišov, Vlčiny
- Řeženčice, Baršinka
- Hodice, Hamr
- Meziříčko (Želetavka)
- Radkovice (Rokytná)
- Obora Kuřim (Kuřimka)
- Vlčkov (stromové h.)
- Ronov (stromové h.)
- Radkovičky
- Nové Město na Moravě, Černá skála (stromové h.)

Vzhledem k množství známých hnízdišť nelze zajistit ochranu plošně, bez kontroly hnízda v předjaří, současně však vyrušení samice z hnízda může mít za následek opuštění snůšky. Jako optimální se jeví kontrolu obsazených hnízd založit na nočním odposlechu nebo využití hlasových záznamníků (akustický monitoring) a za obsazené hnízdo považovat stanoviště se zaznamenaným pářením, které probíhá v bezprostředním okolí hnízda. Nelze spoléhat na tradiční hnízdiště, přibývá hnízd ve svazích, u paty stromu nebo pod vývratem, také roste počet stromových hnízd. Myslivecky konfliktní druh, prozrazení hnízdiště nutno individuálně zvážit.

Zajímavosti k nálezům 2020: umístění hnízda (77 popisů): 23× lom, 38× skalka nebo skála, 10× stromové hnízdo, 4× pata stromu nebo vývrát a 2× neznámo. Neúspěšná hnízdění: 13× opuštění hnízda (predace, likvidace nebo vyrušení), 2× těžba dřeva, 1× vyhnání čápy černými, 2× pád stromového hnízda a 1× lesní požár. Nejistá hnízdění = nález hnízdní kotlinky bez zjištění snůšky nebo mláďat.

Jestřáb lesní - silně rizikový druh hnízdící často na smrcích ve středně starých a starých smrkových porostech. Vzhledem k tomu je potřeba pro udržení populace druhu vyhledávat hnízda a zajišťovat odklad těžebních prací. Nelze spoléhat na tradiční hnízdiště, vzhledem ke chřadnutí porostů ptáci častěji zakládají nová hnízda. Myslivecky konfliktní druh, prozrazení hnízdiště nutno individuálně zvážit.

Úspěšná hnízdění:

- Veselý Žďár, Pelestrov
- Kostelec, Kostelecký vrch
- Třešť, Pouště
- Kněžice, Aleje
- Předín, Opatovské zákopy
- Chlístov, Kobylí hlava
- Bransouze, Černé lesy

Hnízdění s nejistou úspěšností

- Dolní Krupá, Ronovec
- Bartoušov, Vysoká
- Herálec, U sv. Anny
- Řídelov, Javořice

Neúspěšná hnízdění:

- Chlum
- Pohled, Bartoušov
- Vílanec, u srubu
- Otín, Aleje
- Nová Brtnice, Černé lesy

Zajímavosti k nálezům 2020: hnízdní strom (16 popisů): 10× smrk, 4× modřín a 2× borovice. Neúspěšná hnízdění: 5× neznámé příčiny. Možnou příčinou většího množství neúspěšných (přitom chráněných) hnízdění může být postižení západonilským virem, který byl u nás v poslední době opakovaně zaznamenán v sokolnických chovech.

Včelojed lesní - silně rizikový druh hnízdící často na smrcích ve středně starých smrkových porostech. Hnízda se postupně nachází na uschlých stromem, nalézání nových je nesmírně obtížné.

Neúspěšná hnízdění:

- Okříšky

Zajímavosti k nálezům 2020: nalezené hnízdo na smrknu v převážně smrkovém porostu. Při ochraně hnízda byla (Lesy ČR) zrušena již přidělená „aukce na stojato“. I přes to bylo hnízdění nakonec neúspěšné - podezření na predaci ze strany jestřába nebo výra.

Ostříž lesní - vzhledem k pozdnímu obsazování hnízdišť je nutná specializace a cílené vyhledávání v době toku. Nově lokalizovaná hnízdiště byla nalezena při monitoringu blízkých hnízd jiných dravců.

Úspěšná hnízdění:

- Borovná, V Seči
- Uhřínovice, Bažantnice
- Radonín, Jalovec (pozorování čerstvě vyvedených mláďat, bez nálezu samotného hnízda)

Zajímavosti k nálezům 2020: Hnízdo u Borovné se nacházelo v koruně uschlého smrku ve výšce 27 m.

Sýc rousný - tolerantní druh, přímo ohrožen především likvidací samotného hnízdního stromu. Obsazuje hnízdní budky.

Úspěšná hnízdění:

- Rohozná, Čertův hrádek I
- Nový Rychnov, Mešnice I
- Nový Rychnov, Mešnice II
- Nová Ves, Na padrti
- Nová Ves, Rovina
- Řásná, Výtopa
- Sumrakov, V Ježově
- Praskolesy, U obrázku
- Nová Ves, Spálený les
- Opatov, Zlatomlýn (budka)
- Kněžice, Aleje (budka)
- Jestřebí, Aleje (budka)
- Beranovec, Sokolíčko (budka)
- Beranovec, Pouště (budka)
- Prostředkovice, Pouště (budka)
- Pouště I (budka)
- Pouště II (budka)
- Ronov, alej
- Sviny, bučina
- Bojanov (budka)
- Dobrá Voda, Špimberk (budka)
- Jívoví, PP Šebeň (budka)
- Radenice, olšina (budka)
- Radenice, bučina (budka)
- Jívoví, za elektrovodem I
- Bory (budka)
- Rousměrov
- Bobruvka
- Bohdalec (budka)
- Dlouhé, Zátoky
- Brumov, Prachýrny I
- Brumov, Prachýrny II
- Skorotice, Blatiny
- Brumov, bučina

Hnízdění s nejistou úspěšností

- Černovice, Eustach (budka)
- Včelnička, Mnich (budka)

Neúspěšná hnízdění:

- PP Přední skála
- Rohozná, Čertův hrádek II
- Nový Rychnov, Křemešník (budka)
- Rácov, Rácovský lísek
- Olší, Za Poláčkovy (2 hnízdění)
- Kaliště, U Hraničního dubu (2 hnízdění)
- Mrákotín, Smrčina
- Štěměchy, Kobylí hlava (budka)
- Ronov, u lomu
- Jívoví, za elektrovodem II
- Radešín, paralelní cesta
- Chlébské, Osiková
- Hodonín, Hrabčíc Jesle

Zajímavosti k nálezům 2020: hnízdní strom: 30× buk. Celkem 19× obsazena hnízdní budka. Neúspěšná hnízda: 5× predace, 5× pravděpodobně nedostatek potravy, 2× pravděpodobně otrava a 1× vyplaveno. Jedno hnízdo v dutině buku sledováno fotopastí – zjištěna predace mláďat z prvního i druhého hnízdění kunou. Následné hnízdění holubů doupřáků již bylo úspěšné. Ve dvou případech (blízká hnízdiště) podezření na otravu rodenticidem.

Kulíšek nejmenší - potenciálně silně rizikový druh – evidentně se vyhýbá oblastem s těžbami, opouští i dlouhodobě obsazované okrsky. Osidluje (potom?) i neobvyklá stanoviště na okraji tradiční hnízdní oblasti.

Úspěšná hnízdění:

- Bobrůvka, Sklenské lesy
- Křoví, Bílý potok
- Říčany, Chroustovské údolí I
- Říčany, Chroustovské údolí II

Hnízdění s nejistou úspěšností:

- Popice

Zajímavosti k nálezům 2020: hnízdní prostředí (5 popisů): 2× olšina, 1× řídký bor s hustým podrostem lísky (nadmořská výška 450-480 m), 1× téměř pralesní bor (370-430 m n. m.), 1× bor-doubrava (350-450 m n. m.). V případě hnízdiště u Popic nelze vyloučit hnízdění ve speciální dřevěné budce „skandinávského typu“. Budka byla v předjaří shozena při těžbě, nedaleko místa páření, uvnitř byla zásoba potravy.

Další druhy – v letošní sezóně byla nalezena tři hnízda luňáků červených (Borovná, Uhřínovice a Břežské), zjištěna dvě úspěšná hnízdění sokolů stěhovavých (JE Dukovany a Svratecká hornatina) a prokázáno první hnízdění jeřábů popelavých v kraji (PP Černíč).

Spolupráce s lesníky

Z naší strany hodnotíme spolupráci s lesníky za bezproblémovou. Jejím základem je včasné kontaktování odpovídajícího lesníka a provedení místní obhlídky hnízdiště. Na místě samotném potom v souladu s doporučením stanovit ochranná opatření. Jako nedostatečné se jeví informování lesníků formou zaslání seznamu hnízdišť. Osobní kontakt je alespoň v případě prvního kontaktu bezpodmínečně nutný.

Slabinou této spolupráce se v současnosti jeví nedostatek ornitologů, ochotných věnovat svůj volný čas vyhledávání hnízdišť, což mnohdy, především bez praktických zkušeností, končí nezdarem.

Spolupracující organizace – spolupráce byla navázána nebo udržována s 17 subjekty. Těmto organizacím patří poděkování za spolupráci a bude jim doručena tato závěrečná zpráva.

Lesy ČR, s. p. - lesní správy Náměšť nad Oslavou, Třebíč, Nové město na Moravě, Telč, Pelhřimov, Ledeč nad Sázavou

Správa městských lesů Jihlava, s. r. o.

Městská správa lesů Pelhřimov, s. r. o.

Městys Křižanov

Lesní družstvo svazu obcí, s. r. o.

Lesní družstvo Borovná

Arcibiskupství Pražské

Kanonie premonstrátů v Nové Říši

CURATORE Rajhrad, s. r. o.

Kinský Žďár, a. s.

Lesní a rybochovné hospodářství, s. r. o.

Lesní hospodářství Zátíší, s. r. o.

Návrhy na úpravy doporučení

Hnízdní sezóna 2020 byla z klimatického hlediska průměrná, není potřeba upravit termíny ani parametry ochranných zón.

Vzhledem k nálezům tří hnízd luňáků červených a předpokladu početnosti jejich populace na Vysočině nejméně 10 párů, bude potřeba pro rok 2021 doporučení vlastníkům rozšířit o tento druh a začít se mu systematicky věnovat. Ochrana hnízdišť sokolů stěhovavých a jeřábů popelavých bude nadále řešena individuálně.

Závěr

V roce 2020 bylo na území kraje Vysočina a v jeho blízkém okolí sledováno 186 hnízd vybraných zvláště chráněných druhů ptáků, ohrožených současnou „kúrovcovou“ kalamitou. Pokud to okolnosti vyžadovaly, byl kontaktován hospodářský lesník a na základě osobní terénní obhlídky byly stanoveny podmínky zajištění ochrany hnízdišť.

Domluvené podmínky ochrany byly respektovány a tato spolupráce byla vyhodnocena jako oboustranně bezproblémová. Tento způsob praktické ochrany hnízdišť lesních druhů ptáků proto můžeme nadále jednoznačně doporučit. GPS souřadnice dohledaných hnízd orlů a čápů byly průběžně zasílány orgánu ochrany přírody Krajského úřadu Kraje Vysočina pro společnou koordinaci jejich ochrany.

Podrobné sledování jednotlivých hnízdišť přineslo několik zajímavých poznatků, například se jeví určité náznaky adaptace konkrétních párů na probíhající změnu lesního prostředí a vyšší intenzitu pohybu osob a techniky v lesích.

Poděkování a seznam spolupracovníků

Poděkování patří všem spolupracovníkům, kteří se vyhledávání a zajištění ochrany jednotlivých hnízdišť věnovali (v abecedním pořadí):

Fiala Michael, Hlaváč Václav, Hruška Filip, Hulvová Petra, Chobot Josef, Jansta Václav, Kodetová Dana, Kodet Vojtěch, Komín Martin, Konečný Zdeněk, Koubek Pavel, Kněžíček Tomáš, Krkoška Rostislav, Kunstmüller Ivan, Matrková Jana, Neskromník Tibor, Rymešová Dana, Říčanová Tereza, Skříček Tomáš, Smolík Antonín, Svítal Tomáš, Štěpánková Martina, Toman Aleš, Zeman Ondřej.